

UN RITUAL RĂZBOINIC PĂGÂN ÎN PEISAJUL CREȘTIN AL SIGHIȘOAREI MEDIEVALE(O SPADĂ ÎNDOITĂ RITUAL ȘI UN VAS CU RUNE ÎNTR-UN MORMÂNT DE SECOL XII-XIII)*

Ioan F. Pascu

Începuturile

După ce în august 955 împăratul Otto cel Mare a zdrobit la Lechfeld (lângă Augsburg - Germania), o oaste maghiară condusă de Bulesú, Lehel și Súr, oprind definitiv devastatoarele lor incursiuni în centrul și spre vestul Europei, triburile înfrânte s-au sedentarizat în Pusta Pannoniei. De aici, pe măsura creștinării și consolidării regatului arpadian, obiectivele externe se schimbă, îndreptându-se către Transilvania, țintele finale fiind gurile Dunării și ieșirea la Marea Neagră – neatinse însă doar datorită marii invazii tătaromongole din 1241. Astfel, valorile maghiare, revărsate sistematic, organizat și fără opreliști în țara de peste păduri (*Ultrasilvana*), așază granițe după granițe, căutând parcă tot mai insistent o frontieră naturală invulnerabilă.

Oricum „în perioada guvernării regelui Coloman I Cărturarul (1095-1116), în jurul anilor 1100, granița de sud-est a regatului se afla aproximativ pe linia ce unea văile râurilor Secaş, Calva și se continua pe cursul mijlociu al Hârtibaciului în direcția așezării secuiești Saschiz”¹. Din această zonă frontalieră, coborând pe Valea Șaeșului, ajung și primii secui la Sighișoara, unde întemeiază două locuiri cu funcțiuni diferite dar interconectate între ele: una civilă (cu necropola aferentă) la Dealul Viilor, alta militară pe Dealul Cetății – așezarea civilă deservind în mod direct, cu oameni și provizii, fortificarea (*castrumul grăniceresc*) aflată pe locul actualei Biserici din Deal.

Sighișoara și secuii

Aflați în prima linie („*in prima acie*”) a luptelor pe care maghiarii le-au purtat cu popoarele aflate în contact, secuii sunt atestați ca războinici de temut dar cu o sorginte încă și acum enigmatică, prilej de discuții interminabile câtă vreme originea lor, presupusă în mod felurit (hunică, gepidă, avară, cumână, pecenegă, kabaro-kazară etc) nu a produs până în prezent o teorie verosimilă și general acceptată. În fapt, singurul lucru pentru care s-a ajuns la un consens este acela că ei trebuie priviți ca un grup etnic

* Prezentul material prezintă într-o variantă ușor modificată un fragment din teza noastră doctorală „*Arheologia peisajului în spațiul Sighișoarei medievale*” (în lucru)

¹ Ioan Marian Țiplic, „Considerații cu privire la liniile întărite de tipul prisăcilor din Transilvania (sec. IX-XIII)”, în *Acta Terrae Septemcastrensis* I, Sibiu, Ed. Economică, 2002, p.160.

aparte, care nici din exterior și nici din interior nu au fost percepuți ori nu s-au perceput ca maghiari. Altfel spus, nu numai că maghiarii i-au considerat un popor străin ci chiar secuii înșiși aveau o conștiință etnică aparte, fiind convinși că sunt descendenți ai hunilor, oarecum înrudiți cu maghiarii, dar numai cu predecesorii lor din patria ugrică străbună.²

În secolul al XIII-lea secuii aveau o scriere runică proprie (redescoperită în epoca modernă), limba lor a devenit ulterior una esențial maghiară dar „colorată cu cuvinte de proveniență românească”³, după cum organizarea tradițional-specifică, elementele de port și o parte din onomastica patrimonială sunt alte elemente caracteristice.

Așezarea secuiască civilă de la Sighișoara corespunde sitului arheologic multistratificat de la Dealul Viilor. Aceasta se găsește în Podișul Boiului (extins în partea de nord-est a orașului, corespunzător Cartierului Viilor), la marginea de nord-est a municipiului Sighișoara, pe prima și a doua terasă aflate pe malul drept al Târnavei Mari.

La aproximativ 350 m către est, în amonte de așezare și pe panta lină a unei alte terase aflate tot pe malul râului, comunitatea secuiască de la Dealul Viilor și-a ales locul de veci. Este vorba de o necropolă considerată de arheologi ca fiind una integral creștină, caracteristică unui cimitir de biserică (m. *Templom körüli temeto*, g. *Friedhof* sau *Kirchhof*, en. *Churchyard*), deși lăcașul de cult nu a fost încă identificat dar e presupus sub drumul care acum împarte în două zona necropolară.⁴

Apoi, în timp ce artefactele (ceramice, metalice ș.a.) descoperite în așezarea civilă de la Sighișoara-Dealul Viilor ne oferă cu preponderență informații privind ocupațiile și tipicul locuirii, inventarul arheologic din necropolă devine relevant nu doar pentru rit, ritual, gen, port, statut ori rost social, cât mai ales prin monedele de obol, care permit cea mai bună încadrare cronologică a sitului, cu deosebire pentru partea sa finală, petrecută probabil în anii de domnie a regelui Bela al III-lea (1172-1196).⁵

Astfel, pornind de la topografia înmormântărilor din cadrul necropolei, autorii cercetărilor de la Sighișoara-Dealul Viilor au concluzionat că cimitirul a putut fi folosit de la începutul secolului al XII-lea iar abandonarea lui s-a petrecut, probabil, în anii de domnie a regelui Bela al III-

² Pál Engel., *Regatul Sfântului Ștefan: istoria Ungariei medievale 895-1526.*, Cluj-Napoca, Mega, 2011, p. 145

³ *Ibidem*

⁴ Radu Harhiu, Erwin Gáll., „Necropola din secolul XII de la Sighișoara-Dealul Viilor, punctul „Necropolă””, în *Analele Banatului. Serie nouă. Arheologie și istorie.*, XXII, 2014, Ed. Mega, Cluj-Napoca. p. 208.

⁵ *Ibidem.*, p. 224

lea. Iar cum cimitirul datează și așezarea, știm cu multă aproximație că secuii vin în spațiul Sighișoarei în timpul lui Coloman Cărturarul (1095-1116) sau a fiului său Ștefan al II-lea (1116-1131) și pleacă în vremea lui Bela al III-lea, adică tocmai atunci când în locul lor (dar nu pe locul lor) sosesc din occident *oaspeții regelui*.

Pe lângă această „coincidență” cronologică trebuie să mai remarcăm un fapt deosebit de important: așezarea de la Sighișoara - Dealul Viilor nu a fost abandonată în urma unei agresiuni exterioare (care să indice o părăsire în grabă), locuitorii săi luând cu ei tot ceea ce era mai prețios în epocă, precum echipamentul militar și piesele de harnașament (spade, scărițe de șea, piteni, zăbale etc).⁶ Prin urmare, secuii părăsesc zona Sighișoarei în mod organizat și programat, deplasându-se spre est, pe drumul Boiului, spre actualul *ținut secuiesc*, în urma lor rămânând, tot programatic, un teritoriu (*terra*) evacuat (*vacua*), nelocuit (*inhabitata*) și pustiu (*deserta*), bine pregătit astfel pentru colonizarea cu imigranții occidentali.

Oaspeții regelui

Dar pentru a înțelege colonizarea occidentalilor la Sighișoara, trebuie să pricepem mai cuprinzător și atmosfera din a doua jumătate a veacului al XI-lea, când Regatul Ungariei era o cale frecventată și preferată de pelerinii călători spre Țara Sfântă,⁷ fiind astfel atins de fenomenul cruciatelor.

Prin urmare, cu prilejul primei cruciate (*a Săracilor* și/sau *a Cavalerilor* - 1096) și a celei care i-a urmat (*Cruciata Regilor* – Ludovic al VII-lea al Franței și Conrad al III-lea al Germaniei - 1146), Coloman Cărturarul și Geza al II-lea (1141-1162) au discutat și tratat nemijlocit o colonizare organizată a Transilvaniei, în condiții extrem de avantajoase pentru noii veniți. Astfel, chiar dacă sunt numiți în mod generic *sași* („*saxones*”) și percepuți la nivel general, etnic, ca fiind germani, membrii primelor valuri colonizatoare din sudul Transilvaniei au venit ca *oaspeții ai regelui* („*hospites regis*”) din vestul îndepărtat al Europei, din zona Luxemburgului, a Valonei, a Flandrei, a Lotharingiei, a Franciei vestice și, abia spre final, a Bavariei și a Saxoniei. De altfel, cu deosebire în sudul Transilvaniei, compoziția etnică a primelor grupuri de coloniști este asemănătoare cu cea a cruciaților, sprijinind ipoteza așezării acestora fie în timpul drumului spre Palestina, fie la întoarcere pe drumul care trecea prin Ungaria.⁸

⁶ Erwin Gáll., „Habitatul est-transilvănean în secolele XII–XIII. Evoluțiile microzonei Sighișoara și a sitului Dealul Viilor într-un peisaj de graniță”, în *MARISIA. Studii și materiale*. XXXIV-XXXV, Arheologie., Tg Mureș 2014-2015, p. 78.

⁷ Pál Engel., *op. cit.*, p. 65

⁸ Thomas Năgler., *Așezarea sașilor în Transilvania*. București, Ed. Kriterion, 1981, p. 172

Oricum, o spune justificat Th. Năgler, „așezarea sașilor s-a petrecut sub supravegherea secuilor. Aceștia nu puteau părăsi cel puțin punctele cheie strategice (cum a fost și cazul Sighișoarei n.n) înainte ca sașii să fi preluat sarcina de apărători ai ținutului”⁹. Ori, în așezarea secuiască de la Sighișoara-Dealul Viilor s-a locuit de la începutul secolului al XII-lea până în timpul regelui Béla al III-lea,¹⁰ aceasta fiind abandonată organizat și voluntar, cu recuperarea întregului echipament militar¹¹ doar după sau concomitent cu predarea locației din Dealul Cetății coloniștilor occidentali, veniți dinspre *Altland* (zona Sibiului) pe aceeași vale a Șaeșului.

Enigmaticul mormânt

În aceste vremuri peisajul local este particularizat, o dată în plus, de un mormânt enigmatic, descoperit întâmplător, oarecum la mijloc de distanță pe drumul care lega așezarea secuiască de la Dealul Viilor de viitoarea colonie *săsească* din Dealul Cetății.

Cu prilejul amenajării fostului stadion municipal (ocupat acum de parcul comercial Kaufland), în anul 1957 a fost distrus un complex arheologic, dar muzeul local de istorie a intrat totuși în posesia unei spade deformate ritual și a unui vas ceramic cu rune, piese găsite - după afirmațiile descoperitorului - împreună și asociate cu oase, cărora nu li s-au dat importanță. Deși, din exces de zel, descoperitorul, necalificat, a îndreptat lama piesei, pe aceasta se mai poate distinge încă fosta îndoire rituală, arma păstrând în prezent un profil de „S” foarte deschis.

Marea problemă a acestei descoperiri o reprezintă faptul că tipul de spadă se încadrează tipologic cel mai devreme la cumpăna secolelor XI-XII, dar cel mai probabil după mijlocul veacului al XII-lea,¹² adică în timpul funcționării așezării secuiești și înainte de așezarea oaspeților regali, ritualul fiind unul păgân și de origine germanică, într-o vreme în care germanicii porniți spre Transilvania sunt cu toții creștini.

Astfel, în timp ce cimitirele „sărăcesc” sub influența creștinismului (fapt deja evidențiat și în necropola secuiască de la Sighișoara-Dealul Viilor), în acest caz este evident un cult al armelor, practică la care majoritatea populației a renunțat nu doar pentru că acestea erau piese scumpe și greu accesibile ci și fiindcă, în concepția creștină „*armele nu își găsesc locul nici*

⁹ *Ibidem.*, p. 160

¹⁰ Radu Harhoiu, Erwin Gáll., *op. cit.*, p. 221

¹¹ Erwin Gáll., *op. cit.*, p. 78

¹² Zeno K. Pinter., „Aspecte ale cultului armelor. Valoarea spirituală și simbolică a pieselor de armament în mentalitatea medievală”, în *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu.*, Editura Academiei Române., Vol. I, 1994, p. 19

în iad nici în rai (ca în Walhala de exemplu) și nici nu folosesc la nimic la judecata de Apoi, unde toți sunt egali și neputincioși în fața voinței Divine”.¹³

Cultul armelor apare la popoarele de origine germanică aflate în mișcare și în permanente conflicte militare, posesia lor devenind în timp un simbol al poziției sociale și al apartenenței la un grup care se bucura de prestigiul și respectul întregii comunități. Iar acest fapt se reflectă și în structura tripartită a lumii medievale, care se împarte între *oratores* (clericii care se roagă), *bellatores* (cavalerii care se luptă) și *laboratores* (țărani și meșteșugarii care muncesc), fiecare categorie îndeplinindu-și menirea în serviciul celorlalte două, totul sub controlul regelui, arbitru nepărtinitor care trebuia să asigure echilibrul acestui triunghi social.¹⁴

Spada nobilă și simbolică

Dintre toate armele, spada a fost mereu considerată deopotrivă nobilă și simbolică, fiindcă era întotdeauna folosită într-o luptă dreaptă, corp la corp.

Începând cu vechile povestiri (*saga*) ale literaturii scandinave (în care faptele istorice se împletesc cu elemente mitologice), continuând cu legendele și regestele medievale (unde se rezumă cronologic întâmplări petrecute aievea), toți marii eroi medievali sunt asociați cu o spadă purtătoare de nume și destin (norocoasă în luptă ori aducătoare de ghinion pentru mânuitorul ei).¹⁵ Prin urmare, pierderea spadei în luptă sau predarea acesteia de bună voie inamicului însemna dezonorare și pierderea rangului, după cum a captura în luptă armura și spada adversarului era un fapt demn de toată cinstea. Dar, pe de altă parte, armele erau și principalele daruri care se făceau învingătorului în urma unei bătălii.

La polul opus nobilității reprezentate de spadă, în cel al „mârșăviei”, se găseau arcul și arbaleta, considerate în mediul cavaleresc arme nedemne și blestemate, pentru că sunt folosite cu lașitate, de la distanță. Mai mult, în 1139, al doilea conciliu de la Lateran anatemizează folosirea lor, dar numai împotriva creștinilor, conclavul menționând că „*interzicem să mai fie folosit, de acum înainte, în contra creștinilor și a catolicilor, meșteșugul ucigaș și urât de Domnul al arbaletrierilor și al arcașilor*”.¹⁶

¹³ *Ibidem.*, p. 18

¹⁴ Structurarea socială a stărilor istorice a fost teoretizată de marele istoric francez Georges Dumézil în *Mythe et épopée, I. L'idéologie des trois fonctions dans les épopées des peuples indo-européens.*, Ed. Gallimard, 1968. Această schematizare marchează chiar și societatea în care trăim, pentru că unii conduc și manipulează conștiințe, alții sunt războinici în sens larg, iar alții muncesc, produc și hrănesc.

¹⁵ Pentru o disertație interesantă pe această temă vezi: Zeno K. Pinter., *op. cit.*, p. 12

¹⁶ J. Le Goff., *Imaginarul medieval.*, București, Ed. Meridiane, 1991, p. 221

În fapt, singurele cazuri în care eroii legendari se folosesc de o armă pentru luptă la distanță sunt acelea în care relatarea aparține unor grupuri oprimate sau popoare asuprite, ca cel al evreilor, unde David îl înfrânge pe Goliat cu praștia (deși pentru lovitura capitală va folosi tot spada), cel al helveților, în balada arbaletrierului Wilhelm Tell, ori în cazul briganzilor, a proscrisilor și a haiducilor medievali, care au fost glorificați pentru lupta lor împotriva autorităților, exemplul cel mai cunoscut fiind reprezentat de arcașul Robin Hood, un mic nobil scăpat din comitatul Nottinghamshire.¹⁷

Pe de altă parte, simbolistica nobilitară a spadei se perpetuează până târziu în evul mediu, tot în spațiul german, cu deosebire urban, unde exprimă în mod esențial, sintetic și imagistic, combinația dintre dreptatea creștină și lărga autonomie judiciară, care merge până la pronunțarea pedepsei capitale

La Sighișoara „spada goală” (adică scoasă din teacă) și, prin urmare, ilustrativă a justiției creștine, este foarte bine reprezentată în iconografia gotică a Bisericii din Deal, unde arhanghelul Mihail este imaginat în plină acțiune, purtând în mâna stângă cântarul sufletelor iar în cea dreaptă, pornită cu avânt din spatele capului, spada justițiară. Această ilustrare iconografică este cea mai veche reprezentare din Sighișoara a spadei ca simbol, în continuarea căruia apare leul rampant (purtător și el de spadă pentru o mână și jumătate) din heraldica locală.

Ipotetic (dar numai ipotetic), pe lângă simbolismul creștin care-i atribuie lui Mihail rolul de protector și conducător al armatei lui Dumnezeu împotriva forțelor răului, este posibil să avem în față și o metaforă care trimite la *Roland* (unul dintre cei mai îndrăgiți eroi din spațiul medieval german), care împreună cu spada sa „*Durondal*” a luptat la sud de Pirinei împotriva arabilor și a trădătorilor basci, fiind cel mai renumit dintre cei 12 palatini (cavaleri în armură și apărători ai creștinătății) din suita lui Charlemagne, reprezentând prin urmare, în mentalitatea medieval-creștină, o întrupare a celui „*miles christianus*”, care luptă până la moarte cu spada în mână împotriva păgânilor, pentru Dumnezeu și credința creștină.¹⁸

Pe de altă parte, prin leul suveran din stemă, orașenii sighișoreni au transmis simbolic că sunt dependenți numai de autoritatea centrală, prin urmare supuși direcți doar coroanei (regelui) și egali nobililor din regat.¹⁹

Cât privește spada pedepsei, prezentată sugestiv în personificarea „Justiției” din alegoria cu figurine a Turnului cu Ceas trimite către „*Jus Gladii*”, adică „*Dreptul Spadei*”, pomenit de multe ori impropriu ca „*Dreptul*

¹⁷ Zeno Karl Pinter., *Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat (Sec. IX-XIV)*., Sibiu, 2007, p. 25.

¹⁸ Zeno K. Pinter, *Aspecte...*, p. 14.

¹⁹ *Ibidem.*, p. 15.

Sabiei” (neconcordanța fiind majoră nu doar în ceea ce privește diferența semnificativă dintre tipurile de armă, cât mai ales prin neînțelegerea termenului de *gladius*).²⁰

Altfel este vorba despre execuția capitală, care în mod obișnuit se realiza prin ștreang și doar excepțional prin decapitare cu spadă – dar numai ca un ultim favor pentru personalitățile cu rang înalt. Așa s-a și întâmplat cu ultimul decapitat din istoria Sighișoarei, excentricul primar Johann Schuller von Rosenthal (1694-1697, 1699-1700), care, după ce a fost acuzat de falsificarea de monedă, delapidare, de promiscuitate morală ori abuz în detrimentul proprietății și față de femei, și-a pierdut capul în curtea Mănăstirii Dominicane la 28 septembrie 1703, după ce a așteptat în zadar clemența împărătească a Vienei (care se pare că a și venit dar nu a putut trece de porțile orașului, închise înadins de Sfatul Sighișoarei).²¹

Chiar dacă aceasta a fost ultima execuție cu spadă din istoria orașului nostru, „*din acest mormânt însângerat*” a „*izvorât*”²² și nenorocirea vrednicului comite de Sibiu, Schs von Hartenek, care lângă statuia lui Roland din Piața Mare, a fost cel din urmă decapitat în mod asemănător la Sibiu, în 5 decembrie din același an,²³ pe motiv că „*a încălcat în picioare grațierea imperială*” și a l-a executat pe sighișoreanul von Rosenthal din ură personală, subminând „*pacea țării*”.²⁴

În fine, spada deformată, îndoită ritual în formă de „S” foarte pronunțat și depusă ritual împreună cu un vas cu rune, nu cunoaște până acum analogii în Transilvania.

Cele mai frecvente depuneri de arme în complexe funerare se întâlnesc la neamurile germanice, cu deosebire în Scandinavia, la franci și alamani. La aceste populații ar fi existat credința că obiectele deteriorate sau rupte se reîntregesc pe lumea cealaltă, spre deosebire de cele bune, care rămân spre folosire urmașilor. Prin urmare, dacă defunctul dorea să se folosească de arma sa și în lumea de dincolo, aceasta trebuia să fie impracticabilă pe pământ. Mai mult, armele erau folosite doar de către un singur luptător, deci numai pe perioada vieții acestuia, astfel că ruperea sau îndoirea voită și depunerea în morminte ar fi în legătură cu simbolul curmării

²⁰ Gladiusul este „strămoșul direct” al spadei medievale, o armă folosită pentru lovit și împins, cu lamă dreaptă și tăișuri pentru ambele părți. Sabia este mai ușoară, cu o lama curbată și un singur tăiș, folosită pentru tăiere, în principal din șeaua calului.

²¹ Gheorghe Baltag., *Sighișoara, Schässbur, Segesvár.*, Cluj-Napoca, Ed. Neremaia Napocae, 2004, pp. 110-115.

²² *Ibidem.*, p. 115

²³ Zeno K. Pinter., *op. cit.*, p. 15.

²⁴ Gh. Baltag., *op. cit.*, p. 115.

vieții și semn că arma a fost o proprietate doar a defunctului și nimeni altul nu o mai putea folosi.²⁵

Sporadic, îndoirile și deformările rituale sunt semnalate și la triburile maghiare, în perioada ocupării Pannoniei. Numai că, în opinia lui Karl Zeno Pinter (cu remarcabile contribuții în acest sens) doar discutabil acest obicei poate fi atribuit maghiarilor, pentru că „*armele descoperite rupte sau deformate, sunt întotdeauna spade, nu tocmai specifice în această perioadă unor călăreți ai stepei purtători de sabie*”.²⁶

Deși emblematică (până la eventualitatea unor aflări similare ori măcar apropiate) situația de la Sighișoara, prin caracterul întâmplător al descoperirii și ca atare nedocumentată științific, prezintă o informație lacunară, care în afară de inventarul recuperat nu ne mai spune nimic altceva despre amplasamentul mormântului, manifestarea lui la suprafață (tumulară ori nu), forma gropii, așezarea defunctului, dispunerea inventarului și siguranța numărului de artefacte etc. Din acest motiv nici nu se poate ști dacă defunctul a fost însoțit doar de piesele recuperate sau contextul a fost mai complicat, precum în cazul mult citatului mormânt de la Csongrád (Ungaria)²⁷, care ar putea fi mai degrabă „*atribuit unui luptător de origine germană, aflat eventual în solda ungarilor*”.²⁸

Spada rituală de la Sighișoara

Conform tipologiei utilizate de Karl Zeno Pinter,²⁹ spada de la Sighișoara (nr. inv. 2485) face parte din categoria spadelor pentru lovit și împuns. Așadar, spre deosebire de spadele folosite numai pentru lovit (cu marginile paralele și vârful puțin ascuțit sau chiar bont) ori mai ales pentru împuns (cu tășurile puternic convergente către un vârf bine ascuțit), acest tip de armă (pentru lovit și împuns) este unul foarte versatil, după cum se poate observa și în reprezentarea arhanghelului Mihail de pe bolta Bisericii din Deal.

Lamele acestei categorii sunt late în zona gărzii iar tășurile evoluează ușor convergent spre vârf. Centrul de greutate al armei este de regulă plasat la jumătatea distanței dintre mijlocul lamei și gardă, asigurând în acest fel atât o forță de lovire apreciabilă cât și o bună manevrabilitate din încheietura mâinii. Garda scurtă și dreaptă (cu datare timpurie) oferea posibilitatea încrucișării armelor în luptă și a barării loviturilor adverse nu numai cu scutul cât și cu

²⁵ Zeno K. Pinter., *op. cit.*, p. 18.

²⁶ *Ibidem.*, p. 17

²⁷ *Ibidem.*, p. 17, n. 52.

²⁸ *Ibidem.*, p. 17.

²⁹ Idem., *Spada și...*, pp. 67-106.

spada. Mânerul este pentru o mână, o mână și jumătate. Prin urmare spada putea fi folosită fie numai cu o singură mână fie cu ambele, caz în care a doua palmă îmbrățișa parțial mânerul și parțial cealaltă mână. Butonul este discoidal bitronconic, adică rotunjit spre mâner, pentru a nu stânjeni mânuirea din încheietura mâinii. Scopul principal al acestuia a fost cel de a fixa pumnul pe mâner, pentru ca la ratarea țintei spada să nu alunece din mâna luptătorului. În ansamblu, garda, mânerul dar mai ales butonul au un rol de contrabalans la greutatea lamei, ușurând mânuirea armei, mai ales în cazul spadelor pentru lovit și împuns. Apoi, legat de dimensiunea și forma mânerului (ca și raportul dintre acesta și celelalte elemente), dacă spada pentru lovit și împuns cu mânerul pentru o singură mână era foarte potrivită luptei din șeaua calului, cea dimensionată la o mână și jumătate era foarte eficientă pedestru, în lupta de infanterie.³⁰

Spadele cu astfel de caracteristici sunt tratate, în tipologiile consacrate, cu deosebire în funcție de forma butonului, fiind încadrate foarte larg între secolele XI și XV. Astfel, garda spadei sighișorene s-ar integra într-un stil cu datare în perioada 1150-1250, în timp ce lama ar putea fi raportată la un tip databil în secolul al XIII-lea.³¹

Vasul cu rune

Tot în acest bănuț mormânt din lunca superioară a Târnavei Mari, alături de spadă s-a mai găsit și un vas din pastă destul de fină, dar arsă neuniform (roșu spre negricios), care poartă pe fund o marcă de olar în formă de pentagramă, având pe umăr scrijelirea destul de adâncită și bine vizibilă a trei rune.

Dimensiunile modeste ale vasului, nicidecum caracteristice unei urne funerare (și prin consecință asociat altui scop de depunere), forma lui precum și marca de pe fundul său permit o încadrare destul de sigură în perioada secolului al XII-lea.³² Dar, pe de altă parte, inscripția runică trebuie să fi fost realizată numai de către urmași, la momentul înhumării, adică de aparținătorii care nu doar că știau rosturile funerare ale ritualului dar cunoșteau și tainele slovelor runice, transmițând un „mesaj” celor care îl puteau înțelege, adică divinităților cititoare din lumea de dincolo.

Înțelegerea celor trei rune de pe vasul ceramic care însoțește spada îndoită ritual este dificilă, existând mai multe variante de citire: *Ingo*, *Ingvo* sau *Igo*.³³ Pentru Karl Zeno Pinter propunerile de lectură ale inscripției runice

³⁰ *Ibidem.*, p. 62

³¹ *Ibidem.*, pp. 92-93

³² *Idem.*, *Aspecte...*, p. 19.

³³ *Ibidem*

de la Sighișoara ar putea fi coroborate „cu relatarea lui Tacitus, conform căreia pe cursul inferior al Rinului își aveau locurile de baștină populațiile germanice ale ingevonilor, urmașii lui Ingo, fiul lui Mannus, fiul zeului Tuisto”, putându-se astfel stabili „o legătură între piesele noastre și primul grup de coloniști sosiți în Transilvania, tocmai din aceste zone renane”, deși „bineînțeles că nu se pune problema ca un colonist german din secolul al XII-lea să nu fie creștin, dar se pare ca înhumarea cu arme s-a perpetuat la unele grupuri germane”.³⁴

Dilema

După cum se observă, problematica situației este una deosebit de complexă, așezându-ne în fața unei (aproape) imposibile opțiuni. Vasul cu rune trimite către secolul al XII-lea, așa cum o fac parte din elementele spadei (adică spre vremea așezării secuiești de la Dealul Viilor), după cum alte elemente ale armei au o încadrare mult mai largă (sec. XII-XIV), fiind mai bine încadrabilă în cursul secolului al XIII-lea³⁵ (probabil către începuturile lui - adică în timpul colonizării occidentale pe Dealul Cetății).

Numai că ritualul este unul păgân practicat într-un peisaj creștin, fiind îndeobște acceptat că odată cu creștinismul se renunță la cultul armelor și la depunerea de arme deformate sau întregi în morminte,³⁶ iar atât secuii (care părăsesc așezarea de la Dealul Viilor spre sfârșitul secolului al XII-lea) cât și oaspeții regelui (care vin imediat în urma lor) sunt de asemenea creștini. Pentru cei dintâi dovezile se află în necropolă, pentru cei din urmă argumentele se găsesc în politica diplomatică prin care Coloman Cărturarul, Geza al II-lea și urmașii lor au negociat și intermediat stabilirea cruciaților trecători prin Ungaria în diferite părți ale regatului.

Prin urmare, deopotrivă separat de Dealul Viilor și Dealul Cetății, complexul în discuție nu poate fi legat în mod evident nici de secui și nici de „sași”. Astfel, dacă Karl Zeno Pinter îl leagă ipotetic de germanii renano-westfalieni, autorii cercetărilor de la Sighișoara Dealul-Viilor s-au gândit, tot cu titlu de ipoteză, la varianta unui individ aparținând de o populație păgână, nespecificată.³⁷

În fața acestei dileme ne întrebăm dacă, totuși, nu există și posibilitatea unei variante de mijloc. Adică, dacă pe fondul unei circulații de idei și a diverselor sincretisme religioase nu avem de-a face cu contagiunea

³⁴ *Ibidem*

³⁵ *Idem.*, *Spada și...*, p. 93.

³⁶ *Ibidem.*, p. 36.

³⁷ Erwin Gáll, *Op. Cit.*, p. 82

unui ritual germanic în mediul războinicilor negermani, care au refuzat cu obstinație paradigma creștină?

Problema cumană

Epoca maghiarilor păgâni nu a fost reprezentată numai de credințe religioase specifice ci și prin multe alte modalități de exprimare. Totuși, începând cu reglementările regelui Ștefan cel Sfânt (1000-1038), după numai aproape un secol noile percepțe de credință erau aproape generalizate. Creștinismul a învins ușor și repede, dar reminiscentele păgâne au continuat să se manifeste în timpul regelui Bela I (1060-1063), când la scaunul de judecată ținut în 1061 la Székesfehérvár (Ungaria) o mulțime uriașă a oamenilor de rând au formulat cererii tulburătoare „*dorind să-i tragă în țeapă și, în general, să-i măcelărească pe preoți*”. Regele Bela I a cerut trei zile de gândire, timp în care și-a adunat armata și a împrăștiat adunarea, victoria creștinismului fiind de atunci general asigurată.³⁸

După înfrângerea acestei răscoale păgâne, atotputernicia religiei creștine devine de necontestat, cu toate că trei decenii mai târziu, la sfârșitul secolului al XI-lea, a fost necesară o nouă lege împotriva celor care „*aduc jertfe, după obiceiul păgân, lângă fântâni sau aduc ofrande pomilor, izvoarelor și pietrelor*”.³⁹ Dar aceste griji nu dispar nici până la sfârșitul veacului, astfel că regele Coloman Cărturarul dispune nu doar că „*un creștin poate fi înhumat numai în cimitirul bisericii*” ci și încetarea prigonirii strigoilor „*care nu există*”.⁴⁰

Totuși, mai ales sub Andrei al II-lea (1205-1235), un element nou în politica regatului îl reprezintă problema cumană, a neamului de războinici păgâni și limbă turcică, care în urma pecenegilor s-au infiltrat treptat în spațiul intracarpatic.

În acest scop, pentru rezolvare, hotarul de sud-est al Transilvaniei a fost dăruit în 1211 ca feudă Ordinului cavalerilor teutoni, proaspăt reînțorși din Țara Sfântă, cu misiunea de a-i converti pe cumani la creștinism pe tot teritoriul pe care îl vor putea cuceri dincolo de Carpați, până la Dunărea de Jos. În adevăr, teutonii s-au apucat cu multă râvnă să colonizeze ținutul de graniță din curbura Carpaților, dar aspirația de independență a ordinului, care și-a oferit „țara” spre protecție papei Honoriu al III-lea, a determinat acțiunea hotărâtă a lui Andrei, care în 1225 a pornit cu armată împotriva lor, scoțându-i prin forță și determinându-i să se îndrepte către ținuturile baltice, unde au

³⁸ Pál Engel., *Op. Cit.*, p. 61.

³⁹ *Ibidem.*, p. 78.

⁴⁰ *Ibidem.*

făcut multe neajunsuri polonezilor dar au obținut acolo ceea ce nu au reușit în Transilvania.

Problema cumană a continuat însă să existe. Astfel la începutul anului 1279 episcopul Filip de Formo, legat papal în Ungaria, a considerat că cea mai importată sarcină trebuie să fie reglementarea situației lor, pentru că i-se părea de neacceptat ca în inima unei țări catolice să trăiască păgâni „*nesupuși*” care mereu „*varsă sânge de creștin*”.⁴¹ Prin urmare, la insistențele lui și în luna iulie din același an, dieta de la Tétény (Budapesta) i-a obligat pe cumani ca „*renunțând la adorația idolilor și rupând total cu orice obicei păgână*” să urmeze credința catolică, hotărând în același timp ca aceștia „*părăsindu-și corturile și casele de păslă (iurte n.n), de acum încolo să trăiască în case ca și creștinii, în construcții care sunt fixate în pământ*”.⁴²

Dar în loc să soluționeze situația, aceste decizii pun și mai mult jar pe foc. Regele Ladislau al VI-lea (*Cumanul* - 1272-1290), care după mamă se considera pe jumătate cuman și simpatiza cu ei, a ținut partea acestora în fața marilor notabilități ale țării, încercând să saboteze punerea în aplicare a legii. Faptul a provocat o anarhie fără precedent, mai ales când a trecut de partea cumaniilor răsculați, cărora le-a fost predat și legatul papal. Totuși, în 1282 Ladislau al IV-lea îi învinge pe cumani, dar doi mai târziu trece definitiv de partea adevăraților săi favoriți, în mijlocul cărora alege să trăiască, adoptă obiceiuri păgâne, se îmbracă după obiceiul lor, are o gardă de luptători cumani și se întreține cu țifoare cumane. Prin urmare, episcopul de Esztergom îl excomunică, regatul se rupe în două și monarhia ajunge la marginea prăpastiei. Salvarea apare la 20 iulie 1290, când s-a reușit, în sfârșit, asasinarea regelui, în apropierea cetății bihorene Cheresig (România).⁴³ Abia începând de aici încolo problema creștinismului este în întregime lămurită pentru întregul regat maghiar.

Ipoteze

Concluzionând, putem prezenta patru ipoteze, cu un grad ridicat de incertitudine, privind mormântul sighișorean cu spada îndoită ritual și vasul cu rune asociat:

Secolul al XII-lea

1. Un războinic păgân, necunoscut ca origine, aflat poate în soldă maghiară.⁴⁴

⁴¹ *Ibidem.*, p. 137.

⁴² *Ibidem.*

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ Ewin Gáll., *Op. Cit.*, p. 82

2. Un războinic maghiar/secui care a refuzat creștinismul și perpetuează un cult păgân al armelor semnalat încă din timpul ocupării Pannoniei (deși tipul de armă nu este specific călăreților de stepă, purtători de sabie).⁴⁵

Sfârșitul secolului al XII-lea - începutul secolului al XIII-lea

3. Un războinic cuman, păgân și contaminat de cultul german al armelor. Existența unei astfel de comunități cu rosturi grănicerești fiind dovedită în apropiere de Sighișoara (spre sud-est) în denumirea localității Stejăreni, mai demult *Beșa* (în dialectul săsesc *Peschenderf*, în germană *Beschendorf*, *Peschendorf*, în maghiară *Bese*), un sat din comuna Daneș, jud. Mureș, la aproximativ 18 km sud-est de Sighișoara (pe drumul actual). Ipotetic și în lipsa unor cercetări în teren, putem asocia aici și fortificația din partea superioară a pârâului Cânepii (Sighișoara), aflată în punctul „*Fundătura*” dar numit înainte vreme de localnici „*Henyeschburg*” sau „*Heidenburg*” („*Cetatea Păgână*” - după interpretarea lui Gh. Baltag), acum parțial metabolizată de natură.⁴⁶

4. Un războinic german, creștin, care a păstrat niște obiceiuri mai vechi, legate de cultul strămoșilor și de cel al armelor, la fel cum, de-a lungul timpului, s-au păstrat mai multe obiceiuri și sărbători păgâne chiar până în zilele noastre, dar sub „haină creștină”.⁴⁷

În ceea ce ne privește înclinăm spre a treia variantă, cea a războinicului cuman. Oricum însă, dacă vom fi lipsiți de șansa unor descoperiri ulterioare și lămuritoare, misterul acestui mormânt va rămâne în continuare nedeslușit pe de-a-ntregul.

⁴⁵ Zeno Karl Pinter., *Spada și...* p. 35

⁴⁶ Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, 2000, pp. 175-176

⁴⁷ Idem., *Aspecte...*, p. 19

A pagan warrior ritual in the Christian landscape of medieval Sighisoara (A ritually folded sword and a rune vessel in a 12th-13th century tomb)

(Abstract)

In the year of 1957, a warrior's grave with a ritual bent sword and a rune bowl was discovered by chance. The issue with this discovery, was that the event happened right between the between the 12th and 13th centuries, and that it was a typical German pagan funeral, in a homogeneous Christian medieval environment, in which weapons had no eschatological place neither in Heaven, nor in Hell (for example like in Valhalla), because they were no longer accounted for the Judgement Day, where everybody was equal and powerless against the Divine Will.

Thereafter, the conclusion we came to, was that the grave belonged to an associated pagan warrior, most likely a Cuman indoctrinated with the German cult of weapons.

Cuvinte cheie: spadă îndoită ritual, vas cu rune, creștinism, mormânt păgân, secui, sași, cumani.

Keywords: ritual bent sword, rune bowl, Christianity, pagan grave, Szecklers, Saxons, Cumans.

Vasul cu rune și pentagramă de la Sighișoara - asociat cu spada deformată ritual

Spada îndoită ritual de la Sighișoara

Spadă îndoită ritual din Muzeul de Istorie al Suediei

Arhanghelul Mihail cu spadă Biserica din Deal - Sighișoara

